

Η ΝΗΣΟΣ ΚΟΥΤΑΛΙΣ.*



Τρίτον ναόν ἐπεσκεψάμην τὸν ἐπιλεγόμενον νῦν *Rόδον* τὸ *ἀμάραντον*, πλῆκτιστατον, κρημισθέντα, ἐκ τῆς βίβλου τῶν ζώντων ἀρξισθέντα καὶ τυχαίως γνωρισθέντα ἔνεκεν εὐρέσεως θεμελίων παλκιῶν καὶ τοιχοδομίας ἀρχαίας τῇ 8 μαΐου 1867. Μαρτύρια τῆς ὑπάρχουσας ἀρχαιοτέρου ναοῦ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ ἀνευρέθησαν ἀρχαῖα τινα ἀγγεῖα, παλαιότατα τινες εἰκόνες, καὶ μικρὸν ἀνάγλυφον περικλυτῶν ἱππέων ῥωμαίων, ἐπιτύμβιον, ὃν, ὡς φρονῶ. Οἱ κάτοικοι ἀνήγειραν ἐπὶ τοῦ τόπου τούτου καὶ τρίτον ναὸν πρὸς τοῖς ὑπάρχουσι δυσίν, οἵτινες εἰσιν ἀρκετοὶ βεβαίως εἰς θεραπείαν τῶν ὀρθοπεδικῶν ἀναγκῶν τῶν διακροσίων πενήτηκοντα χριστιανικῶν οἰκογενειῶν τῆς νήσου· ἀνεξήγητον δ' ἔμεινεν ἐμοὶ τὸ διατὶ ἔδωκαν τὸ τοιοῦτον ὄνομα εἰς τὸν ἀρχαιοπρεπεῖ ἔχοντα τὴν οἰκοδομήν ναὸν τοῦτον.

ΣΤ'.

Οὐδεμία μαρτυρία φωτίζει τὸν ποθοῦντα ἵνα μάθῃ μίαν ἔστω σελίδα τῆς μακρῆς ἱστορίας τῆς νήσου Κουτάλεως, διότι βεβαίως εἶχεν — ἔχει δὴλον οὖν — ἱστορίαν, ἥς σιωπηλοὶ μάρτυρες, οὐδὲν ἀρηγοῦμενοι θετικόν, εἰσὶν οἱ κατεστραχημένοι κίονες καὶ αἱ πλίνθοι, ὡς εἶπον ἄνωτέρω, καὶ ἀγγεῖα τινα παλαιότατα ἐξαχθέντα ἐκ τοῦ βράθους τῆς θαλάσσης πρὸ τῆς νήσου ταύτης. Ἐν τούτοις οὐδὲν ἔχον παλκιῶν φρουρίου παρετήρησεν, ἡ δ' ἔλλειψις τοιοῦτου καταφυγίου δικαιοὶ τὴν ἰδέαν ὅτι κατὰ περιστάσεις ἀνιάρης, ὅτε ἔπασχον αἱ μεγάλαι νῆσοι, μικραὶ νησίδες, ὡς ἡ Ἀφουσία καὶ ἡ Κούταλις οὐδεμίαν ἠδύναντο ἵνα παρὰ σχωτὶ πορτασίαν εἰς τοὺς οἰκοῦντας ἐν αὐταῖς, συνήθως ἐκπατριζομένους καὶ πάλιν ἐν εὐκαιρίᾳ συνοικίζοντας αὐτάς. Ἀλλ' ὁ περὶ Κουτάλεως ζητῶν παλαιὸν ἔγγραφο μαρτυρεῖν ἄερα διώκει. Περὶ τινι τῶν κατοίκων εὐρίσκειται ἐπιστολιμαία τις εἰδήσις, ἣν ἔδωκεν ὁ μακαρίτης πατριάρχης Ἀνθίμος ΣΤ' ὁ Κουταληνός, δῆθεν μαθὼν ἐκ παρὰδόσεως, ὅτι κατὰ τὰ μέσα τῆς ΙΓ' ἐκατονταετηρίδος ὁ Βαλδουῖνος τὴν νῆσον κατέστρεψεν ἢ μάλλον μεγάλην τινὰ μονὴν κειμένην ἐπ' αὐτῆς καὶ πλῆθος ἀναριθμητὸν μοναχῶν ἔχουσιν, καὶ ὅτι μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς μονῆς συνώκησαν οἰκογενεαὶ τινες τὴν Κούταλιν· ἀλλὰ τὰ μὲν Πάτρια ταῦτα μάχμαρα κεραμεῖ τινι πιστευτὰ μάλλον οὐδένα τῶν μαρτυρίας θετικῆς ζητούντων πείθουσι γραφέντα μάλιστα ὑπ' ἀνθρώπου σπηνίως εἰπόντος ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ τὴν ἀλήθειαν. Οὔτε τις εἰκασία θεραπεύει πόθον φιλόστοργος. Ἔστιν ἄρα γε ἡ Κούταλις ἡ παρὰ Διογένην τῷ Κυζικηνῷ Ὀριουῖ, ἡ παρὰ Πλινίῳ Ἀκινθος, ἡ Γκόπελος, ἡ Πορφυριώνη, ἡ Δελφακία; Ἐν οὐδεμίᾳ τῶν νήσων εὐρέ-

θη τις ἐπιγραφὴ καθοδηγοῦσά με. Ἀλλὰ καὶ τὸ ὄνομα τὸ σημερινόν πότε ἐδόθη τῇ νήσῳ ταύτῃ καὶ πῶς ὀνόμαζον αὐτὴν ἄρα γε οἱ Βυζαντινοί; Σκοτεινὸν τὸ παρελθὸν αὐτῆς οὐδεμίαν ἀκτίνα προχέει ποθὲν φωτός.

Ἀρκοῦμαι λοιπὸν εἰς εἰκασίας.

Ὅτε πρὸ τετραετίας ὁ φίλτατος διδάκτωρ Πέτρος Ν. Παπαγεωργίου, νῦν γυμνασιάρχης Μιτυλήνης, ἀνεύρισκεν ἐν Θεσσαλονίκῃ χριστιανικὴν ἐπιγραφὴν ἀνήκουσαν εἰς τινὰ μητροπολίτην Θεσσαλονίκης Γρηγόριον τὸν Κουτάλην, ἐγένοντο παρατηρήσεις τινες περὶ τοῦ ἀρχιερέως τούτου. Οἱ τότε γράφοντες ἐπελάθοντο βεβαίως ἀρχαιότερας, ἐπίσης δ' αὐθεντικῆς τοῦ ὀνόματος τούτου μνείας, καὶ πιθανῶς ὀνόμισαν ὡς τὸ πρῶτον ἤδη διὰ τῆς ἐπιτύμβιου ταύτης ἐπιγραφῆς γνωρίζομενον. Ἐν τούτοις εὐρίσκειται παρὰ τῷ χρονογράφῳ Καντακουζηνῷ τὸ ἐπώνυμον καὶ πολὺ πιθανῶς αὐτὸς ὁ παρὰ τῷ βυζαντινῷ τούτῳ λογίῳ ἀναφερόμενος Γρηγόριος ὁ Κουτάλης ἐστὶν ὁ Θεσσαλονίκης μητροπολίτης, διότι κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν γίνεται μνεία τῆς ἀκμῆς αὐτοῦ, χαρτοφύλακος ὄντος τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως¹. Ὁ νομίζων — ἡ τὸ γε νῦν ὁ πιστεύων — ὅτι παλαιότερα μνεία τοῦ ἐπωνύμου τούτου ἐστὶν ἡ παρὰ Καντακουζηνῷ, καὶ κατὰ τὴν τῆς Θεσσαλονίκης ἐπιγραφὴν, ἀνατρέχουσιν εἰς τὰ μέσα τῆς ΙΔ' ἐκατονταετηρίδος, εἰκάζει ὅτι ὁ Γρηγόριος ἐπωνυμήθη ἀπὸ τῆς νήσου Κουτάλεως, ἴσως δὲ καὶ ἡ νῆσος ἐπωνομάσθη ἐκ τούτου, τέως ἑτερόν τι φέρουσα ὄνομα. Καὶ βεβαίως ἂν ὑποτεθῇ πρὸς στιγμήν ἡ εἰκασία αὕτη οὐδαμῶς συμπληροῖ τὸ χάσμα τῆς ἱστορίας τῆς νήσου, ἥς τοῦ συνοικισμοῦ γραπτὴ μνεία γίνεται κατὰ τὸ τέλος τῆς ΙΖ' ἐκατονταετηρίδος, ὅτε Μελέτιος ὁ Ἀθηνῶν παραδίδωσιν ἡμῖν ὅτι κατὰκειτο ἐπ' αὐτοῦ. Ἡ ἐπὶ τοῦ μικροῦ ὅρους αὐτῆς ἰδρυμένη δῆθεν μονὴ ἐστὶ νεωτέρα· τὸ στόμιον τοῦ ἐν τῇ μονῇ φρέατος ἐλαξεύθη τῷ 1820. Περὶ τούτου σώζεται ὅτι οἱ γηραιότεροι ἐγίνωσκον αὐτὴν προὑπάρχουσαν ἐπ' ὀνόματι πάντοτε τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ. Οὐδεμία οὐδαμῶς ἐπιγραφὴ.

Οὐδὲν γράμμα μήτε καὶ ἐπιτύπιον ἐγνωρίσθη μοι μήτε περὶ ταύτης, μήτε περὶ τοῦ χωρίου· αἱ δὲ παλαιότεραι τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ εἰκόνας, ὡς νομίζω γραφείσας ἐν τῷ ΙΕ' αἰῶνι, ἀγνωστον εἶπερ ἐξωγραφῆθησαν ἐν τῇ νήσῳ, ἢ ἐξώθεν ἐκομίσθησαν· διότι ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ Κουτάλει ἐγράφθησαν, ἡ τοιαύτη τοῦ συνοικισμοῦ μαρτυρία μόλις ἀνατρέχει εἰς τὸν ΙΕ' αἰῶνα οὐχὶ δὲ πρὸ αὐτοῦ. Πρὸς τὸ παρὸν γινώσκωμεν ὅτι κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα κατὰκειτο, συνεπῶς δὲ καὶ κατὰ τὸν ΙΗ', ὅτε εἰς τὸν βασιλικὸν στόλον ἐχορήγει ναύτας εἰκοσι, πλείονας παντὸς ἑτέρου χωρίου τῆς ἐκκλησιαστικῆς ταύτης διοικήσεως. Ἡ μετὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως συγκοινωνία αὐτῆς,

1. Καντακουζηνός. Βόννης, τόμ. Α', σελ. 251, 313. Σύγχρονος δὲ καὶ φίλος τοῦ Νικηφόρου Γρηγορᾶ ἦν ἕτερος Κουτάλης ὁ Θεόδωρος. Ἰδὲ Γρηγορᾶν ἔκδ. Βόννης, τόμ. Α', προλγμ. σελ. LXXXVIII.

*) Ἰδὲ ἀριθ. 39 σελ. 773 — 774.

διὰ πλοίων ἄξιων λόγῳ γινομένη, συνετέλεσε τὴν ἡθικὴν καὶ πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῆς Κουτᾶλεως, ἥς τὰ ἔθιμα προσομοιάζουσι τοῖς ἔθιμοις τῶν ἐλλήνων κατοίκων τῆς πρωτεύουσας ταύτης τοῦ κράτους, ἥτοι τοῖς παρ' ἡμῖν. Ἡ γλῶσσα ὑπέστη τὰς τύχας, ἧς καὶ ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει λαλούμενη ἐλληνική. Ἡ ἐνδυμασία ἡ αὐτή. Τὸ σχολεῖον καὶ πρὸ τινων ἐτῶν ἦν καὶ νῦν ἐν εὐμαρείᾳ διέχεται. Ἡ ἀνάπτυξις, ὡς εἶπον, ὀφείλεται εἰς τὸ ναυτικὸν αὐτῆς, ὅπερ ἤδη πηρήκμασεν· ἐν τούτοις εἰς ἀντιπεπονητότα λόγον πρὸς τὴν περακμὴν ταύτην εὐρίσκεται ἡ ἡθικὴ καὶ πνευματικὴ ἀκμή, εἰς μόνον ὀφειλομένη τὸν ζῆλον καὶ τὴν ἀκραφνὴν τῶν κατοίκων φιλογένοιαν, μεθ' ὧν μόνον ἡμέραν κτύπησα ἵνα συνδιαγάγω, συναντήσας ἄλλως τὸν ἀρχαῖόν μου συμμαθητὴν Θεόδωρον Ζαχάρωφ καὶ τὸν παλαιὸν φίλον Παλλάδιον Βλαστόν, οὓς, ὡς καὶ τοὺς λοιποὺς προκρίτους καὶ τὸν ἱατρὸν τῆς κοινότητος, εὗρον ἀρίστους περὶ τὴν ἡθικὴν καὶ πνευματικὴν εὐμερίαν τῆς Κουτᾶλεως, ἥτις ἀγνοοῦσα τὸ παρελθὸν αὐτῆς γράφει σελίδα νῦν λαμπρὰν παρόντος εὐέλπιδος.

M. ΓΕΛΕΩΝ.

ΣΙΒΗΡΙΑ ΤΗΝΟΥ

Η ΕΘΝΟΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΙΣ ΤΩΝ ΤΣΑΚΩΝ.

Ἀλλὰ τί διδάσκουσιν ἡμῖν τὰ ὀνόματα ταῦτα; Βεβαίως οὐχὶ ὅτι : «ἐν τῇ χώρᾳ Τσακωνία ἐξέλιπε πᾶν ἵχνος τῆς ἀρχαίας Πελοποννήσου. Οὐ μόνον ἡ χώρα ἐν συνόλῳ, ἀλλὰ καὶ τὰ χωρία καὶ τὰ ὄρη φέρουσι καθαρῶς σλαβικὸν ἀποτύπωμα, τοῦθ' ὅπερ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γείνη, ἂν μὴ μετὰ τὴν ἀπέλασιν τῶν ἀρχαίων ἐλλήνων κατοίκων οἱ Σλαῦοι κατακτηταὶ τῆς Πελοποννήσου εἰσέδουν καὶ ἐν τῇ ὀρεινῇ ταύτῃ χώρᾳ καὶ ἱδρουν αὐτόθι κατοικίας. Οὐδ' ἐν καὶ μόνον ὄνομα τῶν ἀρχαίων χρόνων ὑπελείφθη.»¹

Ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι ὅτι ἐν τῇ ἐξετασθείσῃ χώρᾳ διεδόθησαν μέχρι τῆς σήμερον ἐκεῖνα ἀκριβῶς τὰ ὀνόματα τῶν θέσεων, καὶ ἐκείνων ἔτι, εἰς ἃς εἰσέβαλον Σλαῦοι, αἵτινες παρεδόθησαν ἡμῖν ἐκ τῶν ἀρχαίων χρόνων, ὡς Βραδίαί, τὸ Γλυμπιά (Γλυμπιά) ὡς Λυμπιάδα καὶ Τυρός, ἐξ ὧν ὁ Πανδανίας ἐν τῇ ἀπαριθμῇ τῶν πόλεων τῆς Ἐλευθερολακωνίας γνωρίζει μόνον τὰς δύο πρώτας (Γ'. 22—3). Φαίνεται ὅτι ἡ χώρα ἅπασα καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἐλαχίστην μόνον προσοχὴν ἐφέλκε, περιεῖχε δ' ὀλίγιστας μόνον σπουδαίας θέσεις. Τοῦτο ἔνεκα δὲν πρέπει νὰ ἀπορῶμεν βλέποντες ὅτι ὁ Ἱεροκλῆς ἢ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος (Περὶ

θεμάτων) ἢ ἡ ὑπὸ τοῦ Γκέλτσερ δημοσιευθεῖσα¹ ἐπισκοπικὴ σημειώσις τοῦ 7ου αἰῶνος οὐδὲν χωρίον τῆς χώρας ἡμῶν ἀναφέρεισιν. Ἄξιον λοιπὸν τοσούτω μείζονος παρατηρήσεως εἶναι τὸ ὅτι ἀκριβῶς τὰ μέχρις ἡμῶν περισθέντα ὀνόματα διετηρήθησαν καὶ κατὰ τὰς ἐπὶ τοῦ μεσαίωνα εἰσβολὰς τῶν λαῶν. Ἀλλ' ἐκ τῶν σημερινῶν ὀνομάτων ὑπάρχουσιν τινα, ἅτινα καίπερ μὴ περισθέντα, φέρουσιν σαφῶς τὴν σφραγίδα τῶν ἀρχαίων, ὡς, Δέρσε, Καρυά, πιθανῶς δὲ καὶ τὰ Θυρά, Κλειδοῦρα, Κοίλασο, Μισόνασος, Πισκοπή, Πρέγασος, Χερρονήσι, ἴσως δὲ καὶ τὰ Εὐρεῖα, Λουκοῦ, Μάκρη, Φοῦσκα. Πρὸς τοῦτοις ὑπάρχουσιν 20 καὶ πλέον ὀνόματα, περὶ τῆς ἀρχαιότητος τῶν ὁποίων οὐδεμία ἀμφιβολία δύναται νὰ ὑπάρξῃ· ταῦτα δυνατόν νὰ ἀνεφάνησαν εἴτε ἐν ἀρχαίᾳ, εἴτε ἐν νέρῳ ἐποχῇ, διότι τὰ ὡς βάσις τούτων χρησιμεύοντα κλητικὰ σώζονται εἰσέτι· τοῦτο ἐφαρμόζεται ἐπὶ ὀνομάτων οἷα τὰ : Καλάμι, Καρακοδοῦνι, Λαγοβοῦνι, Λάκκος, Μαθαέας, Παράπορια, Πλάτανα, Ρέοντας, Τρικέρι. Οὕτω τὸ ἡμῶν καὶ πλέον τῶν ὀνομάτων συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς γνώμης ὅτι ἡ χώρα ἐξακολουθεῖ οἰκουμένη ὑπὸ ἐλληνικοῦ πληθυσμοῦ. Παραλειπομένων δὲ 6—7 ὀνομάτων, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον σκοτεινῶν, υπολείπονται 11 σχεδὸν ὀνόματα βεβαίως νεωτέρας παραγωγῆς· ταῦτα εἶναι ὅτ' ὁ Γιαλό, τὰ Κατήφορα, Κρύο Νέρι, Λενίδι, Λεοῦσι, Λουρία, Παλιόχωρα, Παλιόμάντρι, Παλιόπολι, Πάπαινα, Σαββάτακι. Ἀπέναντι τούτων τὸ σλαβικὸν ὄνομα υπολείπονται κατὰ πολὺ. Τρία μόνον φαίνονται μοι μὴ ἐπιδεχόμενα ἀμφιβολίαν, τὰ : Σίτενα, Σίντζα καὶ Σα (πρὸφ. Scha), ἐπὶ δὲ θεωρῶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀμφισβητήσιμα· ταῦτα εἶναι· Δερνικέικα, Καστανίτσα, Μελάνα, Πεζιάνι, Σεβετίλα, Σιουδάλα, Σοχά. Ρωμανικῆς παραγωγῆς φαίνονται 2—3 μόνον (Κουνιάλια, Ρουσσιαίς, Σερνιάλι), ἐνῶ ἡ τουρκικὴ καὶ ἡ ἀλβανικὴ ἀντιπροσωπεύονται δι' ἐνὸς ὀνόματος ἑκατέρω [Χατζαλιού(;) Μαλεβό]. Πῶς ἐξηγεῖται τὸ ἀλβανικὸν ὄνομα εἰδομεν ἀνωτέρω.

Ὡστε τὸ μόνον στοιχεῖον, ὅπερ εἶναι ἄξιον λόγου ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Τσακῶν εἶναι πράγματι τὸ σλαβικόν. Ἀλλ' ἡ ἀναλογία τῶν ἀσφαλῶς σλαβικῶν ὀνομάτων εἶναι τοσούτον μικρά, ἢ δὲ τῶν ἀρχαίων καὶ καθαρῶς ἐλληνικῶν ὀνομάτων τοσούτον σπουδαία, ὥστε ἐκ τῆς ἐπόψεως ταύτης δυσκόλως δύναται νὰ ἐγερθῇ ἐπιχειρημὰ τι ἐναντίον τῆς ἐξακολουθήσεως τοῦ ἐλληνικοῦ πληθυσμοῦ ἐν τῇ σημερινῇ ἐκτάσει τῆς χώρας τῶν Τσακῶν. Ἀλλὰ καὶ ἐτέρωθεν δυσχερῶς τὸ τοιοῦτο δύναται νὰ υποστηρικθῇ.

Πρὸς ἀκριβῆ κατανόσιν τῶν ἀποτελεσμάτων ἡμῶν δεόν νὰ ληθῇ ὑπ' ὅψιν τὸ ἐξῆς, ὅτι ἐν ταῖς χώραις, ἐνθα ἐγκαθιδρύθησαν καθαροὶ Σλαῦοι, ἡ ἀναλογία τῶν σλαβικῶν ὀνοματοθεσιῶν πρὸς τὰς ἄλλας ἔχει ὅλως διαφόρως· οὕτω δυτικῶς τοῦ Πάρωνος, ἥτοι δυτικῶς καὶ βορειοδυτικῶς τῆς σημερινῆς Τσακωνίας τὸ ἡμῶν σχεδὸν τῶν ὀνομάτων τῶν θέσεων ἀναγνωρίζεται εὐκόλως ὡς σλαβικόν· ἐνταῦθα κρῖνω

¹) Ἰδὲ ἀριθ. 39 σελ. 763—765.

1) Falmerayer a. a. O. 64 f.

1) Zeitschr. f. Wissensch. Theologie XXXV (1892) 419.